

Kirja-arvio

Erkka Railo

Yhteen veto politiikan julkisuuden muutoksesta

Herkman, Juha (2011). *Politiikka ja mediajulkisuus*. Tampere: Vastapaino, 224 s.

► Juha Herkmanin kirjoittama *Politiikka ja mediajulkisuus* on yleisesitys politiikan ja politiikan julkisuuden välisestä suhteesta ja tämän suhteen viimeaikaisesta muutoksesta. Kyseessä on teos *politiikan medioitumisesta*, toisin sanoen viestintävälineiden lisääntyneestä vaikutusvallasta politiikassa. Kuten Herkman toteaa, joukkoviestimistä on tullut politiikan tekemisen keskeinen kenttä. Se ei sinänsä ole ongelma: joukkoviestimillä on aina ollut merkittävä rooli politiikassa. Ongelmaksi politiikan medioituminen muuttuu siinä vaiheessa, kun median oma toimintalogiikka vie politiikan julkisuutta suuntaan, jossa se ei enää palvele demokratian ja kansanvallan toimintaa. Joukkoviestintien toimintalogiikassa tapahtuneet muutokset yhdistettynä laajempiin yhteiskunnallisiin ja poliittisiin muutoksiin viimeisten 30–40 vuoden aikana on johtanut kärjistetyksi muotoiltuna tilanteeseen, jossa politiikan mediajulkisuus palvelee enemmän tiedotusvälineiden kaupallisia intressejä kuin kansanvallan toimintaa.

Kuten Herkman kirjansa alussa toteaa, politiikan ja median julkisuuden muuttuneita suhteita on tutkittu paljon, mutta suomenkielistä yleisesitystä aiheesta ei ole. Voisi todeta, että toimittajat ovat kirjoittaneet useitakin journalistiseen sävyyn kirjoitettuja yleisesityksiä, joiden tavoite on monella tapaa sama kuin Herkmanin kirjan: politiikan ja politiikan mediajulkisuuden muuttuneen suhteen ymmärtäminen. Niiden ja Herkmanin teosten vertailu ei kuitenkaan tee oikeutta *Politiikka ja mediajulkisuus* -teokselle; siinä määrin analyttisempi ja tarkempi kuvaus aiheesta Herkmanin teos on.

Politiikka ja mediajulkisuus luo katsauksen yhtäältä keskeisiin politiikan ja toisaalta politiikan julkisuuden muutoksiin ja pyrkii synteessään ymmärtämään, miltä suomalaisen kan-

sanvallan tila näiden muutosten seurauksena näyttää. Herkman vetää teoksessaan yhteen koitimaista ja kansainvälistä tutkimusta aiheesta pyrkien yhdistämään suomalaisen kehityksen laajempiin kansainvälisiin kehitystrendeihin. Kirja on tarkoitettu oppikirjaksi ja oppikirjamainen on myös sen lähestymistapa. Kirjan keskeisten lukujen otsikot puhuvat puolestaan: ”Politiikka”, ”Julkisuus”, ”Politiikan muutos” ja ”Julkisuuden muutos”. Ehkä tylsää, mutta ainakin johdonmukaista ja selkeää otsikointia.

Herkmanin analyysi politiikan ja mediajulkisuuden muuttuneista suhteista on monella tapaa tuttu: Poliitiikan suuret ideologiset vastakkainasettelut ovat jääneet historiaan, poliittisen puolueet ovat lähentyneet toisiaan, kilpailutalouden ja talouskasvun aatteellinen hegemonia yhdistettynä puolueiden konsensus-hakuisuuteen on johtanut tilanteeseen, jossa puoluepolitiikka kiinnostaa ihmisiä aikaisempaa vähemmän. Toisaalta myös median puolella on tapahtunut muutoksia. Demokraattiskorporatistisesta mallista on siirrytty vähitellen liberalistiseen mediarakenteeseen, jossa hallitsevassa asemassa ovat puoluepoliittisesti sitoutumattomat suuret joukkoviestintäyritykset. Näiden yritysten tavoitteena on saavuttaa mahdollisimman laaja yleisö mahdollisimman hyvän taloudellisen tuloksen tekemiseksi. Tuloksena on politiikan mediajulkisuus, jossa korostuvat kohut ja skandaalit analyttisen keskustelun sijaan. Tällaisen politiikan julkisuuden kohteena on politiikkaa esityksenä seuraava yleisö, ei aktiivisesti siihen osallistuva kansalainen. Eri-alaisten kehityssuuntien lopputuloksena on politiikan julkisuus, joka ruokkii poliittista passiivisuutta sekä kyynisyyttä valtaapitäviä kohtaan.

Juha Herkmanin esittämä historiallinen kat-
saus politiikan sekä sen julkisuuden muutok-

seen ei poikkea muista aiheeseen liittyvistä esityksistä. Historioitsijana en malta olla kiinnittämättä näiden kuvausten eräänlaiseen sisäänrakennettuun asenteellisuuteen, jossa mennyt herkästi näyttäytyy myönteisenä – joskus jopa idealisoituna – tilana ja nykyisyys onnettomana murheen laaksona. Herkman väittää tässä suhteessa pahimmat karikot, mutta on pakko huomauttaa, ettei median toiminta ollut 1970-luvulla Suomen demokratian ja kansanvalnan näkökulmasta täysin moitteetonta.

Toinen seikka, mikä näissä historiakuivissa pistää silmään on, että vaikka niissä mainitaan suomalaisen mediarakenteen muutos, sitä ei juurikaan mietitä syvemmin. Kuten Herkmanikin mainitsee, puoluesidonnaisilla tiedotusvälineillä oli suomalaisessa politiikan julkisuudessa aivan toisenlainen painoarvo ennen 1990-luvun lamaa. Mutta mitä puoluesidonnaisen median laajempi painoarvo itse asiassa merkitsi suomalaisen demokratian toiminnalle? Jos markkinavetoisella medialla on vaikutuksensa nykyiselle julkiselle keskustelulle, epäilemättä myös puoluesidonnaisuudella on ollut omat vaikutuksensa aikaisemmalle tavalle tehdä politiikkaa.

Politiikka ja mediajulkisuus rakentuu ajatukselle, että nykyinen Suomen kansanvallan tilanne on seurausta sekä politiikan että median muuttumisesta 1970-luvulta 2000-luvulle. Tämän lähtökohdan kunnianhimoinen seuraus on, että Herkman pyrkii käymään läpi sekä politiikan että julkisuuden keskeiset muutostrendit tältä ajanjaksolta. Melkoinen haaste, jossa Herkman ei aivan kaikilta osin onnistu, mihin palaan myöhemmin. Herkmanin tutkimuksella on kuitenkin useita ansioita. Yksi niistä on, että hän korostaa eroa yhtäältä ”järjestelmäpolitiikan” ja toisaalta politiikan julkisuuden välillä. Käsitteellä ”järjestelmäpolitiikka” Herkman tarkoittaa sitä kamppailua ja neuvottelua, jota poliitikot ja poliittiset instituutiot käyvät ”yhteiselämän resursseista ja pelisäännöistä”. Poliitiikan mediajulkisuudella Herkman puolestaan viittaa tämän kamppailun siihen osaan, joka käydään julkisuudessa. Olennaista on, että näillä kahdella areenalla toiminnan pelisäännöt ovat erilaiset, vaikka järjestelmäpolitiikka ja politiikan julkisuus samanaikaisesti ovat myös vuorovaikutuksessa keskenään. Toisin sanoen

myös politiikan mediajulkisuus on kamppailua yhteiselämän resursseista ja pelisäännöistä, mutta siinä pätevät eri säännöt kuin julkisuudelta piiloon jäävässä järjestelmäpolitiikassa.

Herkmanin ajatus järjestelmäpolitiikan ja politiikan julkisuuden välisestä erosta saattaa vaikuttaa itsestään selvältä, mutta asiaa koskevan tutkimuksen perusteella se ei sitä ole. Poliitiikan julkisuuden tutkimus tietysti mielellään painottaa median vaikutusta järjestelmäpolitiikkaan, toisin sanoen politiikan medioitumista, mutta kuten Herkman itsekin huomauttaa, järjestelmäpolitiikassa on julkisuudelta piiloon jääviä alueita. Tämä johtuu yhtäältä joukkoviestinten toimintalogiikasta: ei jokainen valiokuntakokous ole uutinen, vaikka päätettäisiin sinänsä tärkeistä aiheista. Toisaalta se johtuu myös poliitikoista itsestään: julkisuus koetaan häiriöksi ja mielellään julkisuuteen tullaan vasta kun asiat on jo päätetty. Poliitiikan medioitumisesta puhutaan paljon, mutta Herkmanin muistutus järjestelmäpolitiikan ja politiikan julkisuuden erillisyydestä pakottaa miettimään sitä, että ehkä median kasvanut vaikutusvalta ei johdakaan julkisuuden laajentumiseen, vaan keskittymiseen. Median kasvanutta vaikutusvaltaa on helppo korostaa, mutta tarvittaisiin hienosyisempää analyysiä siitä, mihin asioihin se vaikuttaa ja millä tavalla. Hyvä esimerkki tällaisesta tutkimuksesta on vaikkapa *Media vallan verkoissa* (Kunelius ym. 2009).

Herkmanin alussa esittelemä jaottelu järjestelmäpolitiikkaan ja politiikan julkisuuteen on siinä mielessä harhaanjohtava, että hän ei itse asiassa erottele näitä kahta asiaa kirjassaan kovin selkeästi. Esimerkiksi luvussa ”Muuttuva politiikka” Herkman käsittelee politiikan intimsaatiota poliitikkojen julkisuudenhallinnan välineenä: henkilö- ja perhehaastatteluita sekä muita keinoja tuottaa mediassa mielikuva intimistä suhteesta poliitikon ja kansalaisten välillä. Onko tässä nyt kysymys politiikan julkisuuden muutoksesta vai politiikan muutoksesta? Saman pääluvun lopussa siirrytään käsittelemään selkeämmin politiikkaa: suomalaisten puolueiden ja niiden aatemaailman samankaltaistumista globalisoituvassa maailmassa. Tämä aihe vastaa mielestäni paljon paremmin pääotsikkoa ”Muuttuva politiikka”, eikä tunnu oikein istuvan

yhteen politiikan intimisaation kanssa, ainakin jos politiikan intimisaatiolla tarkoitetaan poliitikkojen julkisuudenhallinnan strategiaa. Saman pääluvun kahdesta aiheesta toinen tuntuu käsittelevän politiikkaa ja toinen politiikan julkisuuden muutosta.

Sen sijaan kirjassa on käsittelemättä jäänyt politiikan sisällöllinen muutos: politiikka 2000-luvun hyvinvointivaltiossa ei ole enää sama asia kuin kylmän sodan ja korkeiden yhteiskunnallisten hierarkioiden 1960-luvulla. Karkeana esimerkkinä politiikan muuttumisesta käy vaikakapa lista ministereistä, jotka eivät kuuluneet Kalevi Sorsan hallitukseen 1970: kehitys-, kulttuuri- ja urheilu-, asunto-, elinkeino-, peruspalvelu- ja ympäristöministeri sekä hallinto- ja kuntaministeri. Listasta ilmenee, että valtionhallinnon tai järjestelmäpolitiikan painopiste on siirtynyt voimakkaasti perinteisistä talous-, turvallisuus- ja ulkopolitiikan teemoista kohti maanläheisempiä aiheita. Poliitiikka on arkipäiväistynyt, arjen ja politiikan välinen hierarkkinen asetelma on madaltunut, mikä on myös laskenut kynnystä ottaa kantaa politiikkaan.

Paradoksi on, että samalla kun politiikka on lähestynyt ihmisiä, ihmisten kiinnostus politiikkaa kohtaan on vähentynyt. Herkmanin teoksen eräs mielenkiintoinen argumentti on, että taloudellista voittoa tavoitteleva politiikan julkisuus ruokkii kansalaisten kyynistymisen kierrettä. Markkinoitumisen myötä media keskittyy mielenkiintoisten mediatapahtumien rakentamiseen, kohuihin ja skandaaleihin. Kohut ja skandaalit saattavat kylläkin kiinnostaa ihmisiä siinä mielessä, että he ostavat sanomalehtiä ja katsovat televisiota, mutta samalla tällaisen uutisoinnin seurauksena he menettävät herkästi uskonsa politiikkaan ja poliittikkoihin jatkuvien huonojen uutisten lannistamana.

Kirjansa lopussa Herkman hakee vastausta, millä keinoin tällainen kyynistymisen kierre olisi mahdollista katkaista. Herkman korostaa monella tapaa kansalaisten ja poliitikkojen välisen dialogin kehittämistä. Puolueiden tulisi tarjota selkeitä vaihtoehtoja, tiedotusvälineiden pitäisi tarjota eri näkemyksille tilaa ja saada ne keskinäiseen vuoropuheluun ja suoraa demokratiaa suomalaisessa päätöksentekoprosessissa pitäisi lisätä. Herkman kiinnittää huomiota myös af-

fektiivisuuteen ja tunteita herättävään politiikan julkisuuteen. Hän painottaa, ettei tunteiden herättämistä pitäisi sinänsä pelätä. Päinvastoin, Chantal Mouffeen viitaten Herkman korostaa, että tunteet kuuluvat politiikkaan. Ideologia, joka painottaa kylmää "rationaalisuutta" lisää asiantuntijavaltaa, mikä entisestään syrjäyttää tavallisia kansalaisia päätöksentekoprosesseista. Herkman ottaakin esille ns. kulttuurisen kansalaisuuden käsitteen ja korostaa, että politiikka pitäisi sitoa ihmisten henkilökohtaiseen elämismaailmaan. Pitäisi siis keskustella hyvin henkilökohtaisista asioista: miten ikä, etninen tausta, sukupuoli ja seksuaalisuus vaikuttavat yhteiskunnallisen vallan jakautumiseen. Optimisesti voi ajatella, että jossain määrin näin tapahtunutkin, minkä osoittavat esimerkiksi keskustelu suomalaisen yhteiskunnan vähittäisestä muuttumisesta monikulttuurisempaan suuntaan tai ns. sukupuolineutraalia avioliittolakia koskeva julkinen väittely. Haasteelliseksi tilanteen tekee tietenkin se, että median taloudellisen voiton maksimointiin tähtäävää toiminnan logiikkaa ja sen aiheuttamaa kansalaisten epäluottamusta on liki mahdotonta murtaa.

Herkman toteaa, että Internet ja sosiaalinen media saattavat tarjota ratkaisun tilanteeseen, jossa joukkoviestintävälineet ovat monopolisoineet julkisen keskustelun. Internet mahdollistaa nopean ja helpon kommunikaation päättäjien ja kansalaisten välillä, mikä voi parantaa kansalaisten luottamusta poliittikkoihin, mutta yhtäläillä se saattaa rikkoa kansalaiset pienempiin kuppikuntiin, jotka eivät kykene keskenään hedelmälliseen vuorovaikutukseen. Joukkotiedotusvälineiden vahvuus on siinä, että ne tuottavat mielikuvaa yhteisestä yhteiskunnasta, yhteisistä ongelmista ja yhteisistä ratkaisuista. Internetillä ja sosiaalisella medialla on sitä vastoin taipumus erotella ihmiset pienempiin, sisäänpäin kääntyneisiin ryhmiin. Herkman kannustaa miettimään, millä tavoin eri medioiden heikkouksia olisi mahdollista korjata. Niin perinteisten tiedotusvälineiden kuin myös sosiaalisen median ja Internetin tulisi kannustaa rakentavaan vuorovaikutukseen ja keskinäisen luottamuksen kehittämiseen kansalaisten ja päättäjien välillä. Hyvä ajatus, mutta siinä sitä työsarjaa riittää.